

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

CHARACTERISTICS OF THE ANTI-CORRUPTION FIGHT UNDER MARTIAL LAW

Жилка М.П., студентка I курсу магістратури
факультету приватного права та підприємництва
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Лещенко О.Ю., студентка I курсу магістратури
факультету приватного права та підприємництва
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена актуальному питанню сьогодення, а саме як змінилась боротьба з корупцією в Україні з початку повномасштабного вторгнення. У даній статті наведені соціальні опитування, ключові висновки яких підтверджують важливість посилення боротьби з таким соціально-економічним лихом як корупція саме сьогодні, не чекаючи закінчення війни.

Приділена значна увага спеціальним заходам антикорупційних органів, які були здійснені з відповідними обмеженням у зв'язку з необхідними заходами безпеки. Здійснено аналіз роботи уповноважених органів у боротьбі з корупцією за роки повномасштабної війни та досліджено ефективність здійснених антикорупційних заходів.

У статті також наведені законодавчі зміни які відбувались протягом повномасштабного вторгнення та обмеження, що вони встановлювали для антикорупційних заходів держави. Також підкреслені ризики та загрози, які становили собою відповідні законодавчі зміни. Наголошено як на сьогодні були зменшені корупційні ризики, які функції змогли відновити антикорупційні органи. Досліджене, що необхідно вдосконалити, щоб забезпечити ефективнішу роботу уповноважених органів у боротьбі з корупцією та які заходи вже були здійснені.

Окремо ґрунтовно досліджено питання прийняття антикорупційної стратегії та встановлено положення, які потребують уточнення, доопрацювання та вдосконалення. Зокрема, необхідно звернути увагу положеннях законодавства, що регулюють питання щодо впровадження конкурсних засад перед призначенням на посаду Генерального прокурора та діяльність органу, що виконує кваліфікаційно-дисциплінарні функції щодо прокурорів.

У статті також окреслені причини виникнення корупції саме в умовах війни, серед яких нестабільна економічна ситуація в країні; деморалізація суспільства; недостатня поінформованість та організованість громадян; відсутність усвідомлення невідворотності покарання за корупційні діяння; недовіра народу до керівництва держави.

Також визначені позитивні кроки, що були зроблені уповноваженими органами для подолання корупції у нашій державі. Варто виділити, зокрема відновлення електронних декларацій посадових осіб, встановлення Антикорупційної стратегії, впровадження нової процедури визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

У статті зроблено висновки, що корупція – соціально негативне явище, з яким необхідно боротися. Зазначено необхідність вдосконалення антикорупційної стратегії держави.

Ключові слова: корупція, боротьба, війна, антикорупційні органи, воєнний стан.

The article is devoted to a current matter, namely, how the fight against corruption in Ukraine has changed since the beginning of the full-scale invasion. This article presents social surveys, the key findings of which confirm the importance of strengthening the fight against such a socio-economic scourge as corruption today, without waiting for the end of the war.

Considerable attention is paid to the special measures taken by anti-corruption bodies, which were carried out with appropriate restrictions due to the necessary security measures. The author analyses the work of the authorised bodies in the fight against corruption during the years of full-scale war and examines the effectiveness of the anti-corruption measures taken.

The article also describes the legislative changes that took place during the full-scale invasion and the limitations they imposed on the state's anti-corruption measures. The risks and threats posed by the relevant legislative changes are also highlighted. The author shows how corruption risks have been reduced to date, and what functions the anti-corruption bodies have been able to restore. The author examines what needs to be improved to ensure more effective work of the authorised bodies in the fight against corruption and what measures have already been taken.

The issue of adopting an anti-corruption strategy was also thoroughly studied and provisions that need to be clarified, refined and improved were identified. In particular, it is necessary to pay attention to the provisions of the legislation regulating the introduction of competitive principles before appointment to the position of the Prosecutor General and the activities of the body performing qualification and disciplinary functions in relation to prosecutors.

The article also outlines the causes of corruption in times of war, including the unstable economic situation in the country; demoralisation of society; lack of awareness and organisation of citizens; lack of awareness of the inevitability of punishment for corruption; and people's distrust of the state leadership.

The report also identifies positive steps taken by the authorised bodies to overcome corruption in our country. It is worth highlighting, in particular, the restoration of electronic declarations of officials, the establishment of the Anti-Corruption Strategy, the introduction of a new procedure for recognising assets as unjustified and their recovery as state revenue.

The article concludes that corruption is a socially negative phenomenon that needs to be combated. The necessity to improve the anti-corruption strategy of the state is noted.

Key words: corruption, struggle, war, anti-corruption bodies, martial law.

Постановка проблеми. Відповідно до великої кількості соціальних опитувань саме корупція є однією з найгостріших проблем, що турбує українців. Науковці протягом багатьох років досліджували саме поняття «корупція», причини виникнення, її руйнівний характер на державний розвиток та встановлювали особливості боротьби з нею.

Дослідженням цього соціального лиха займалися такі науковці та юристи-практиканти: А. І. Долгова, Г. К. Мішин, Н. В. Селіхов, І. Д. Фіалковська, Т. Б. Качкіна, А. В. Качкін, Е. В. Рудковська, Е. А. Нікорнов та інші.

Проте початок повномасштабного вторгнення вніс зміни у механізм протидії корупційних явищ, а отже протидія корупції в умовах воєнного стану та її особливості – актуальна тема сьогодення.

Метою статті є визначення особливостей антикорупційних заходів у воєнний час та оцінка їх ефективності, встановлення взаємозв'язку між корупцією та безпекою держави в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Взимку 2023 року на замовлення Програми сприяння громадській активності

«Долучайся!» спільно з Проектом USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» (SACCI) провела загальнонаціональне опитування «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення». Відповідно до ключових висновків даного опитування 89% громадян вважають корупцію найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни [1].

Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Льва Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова та Київським міжнародним інститутом соціології влітку 2023 року було також проведено опитування за результатами якого 78% респондентів вважають, що Президент України несе пряму відповідальність за корупцію [2].

За даними Transparency International Україна отримала 33 бали зі 100 можливих відповідно до індексу сприйняття корупції у 2022 році та посіла 116 місце з 180 країн, що вкотре підкреслює наявну проблему в нашій державі [3].

Неможливо однозначно відповісти збільшився рівень корупції під час воєнного стану чи ні, адже думки українців з даного питання значно різняться. Але чи точно можемо сказати, що протидія корупційним явищам у нашій державі на часі.

У сьогоднішніх реаліях корупційні явища є беззаперечно пов'язані з безпекою держави. Ми погоджуємось з думкою, що корупція постала в центрі політичного життя, глибоко пустила свої корені і перетворилась на «підпільний обмін», який майже набув офіційного статусу, що в наш час дуже важко приховати від сторонніх очей [4, с. 130]. Сьогодні, особливо важливим є недопущення, щоб корупція із соціальної аномалії (патології) поступово перетворилась на шоденне правило і виступала як звичний спосіб вирішення життєвих проблем, нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства [5].

Перш за все, корупція може бути причиною відставки як окремих посадових осіб, так і цілих урядів, що в цілому спричинить суттєві зміни як у зовнішній та і внутрішній політиці держави. Корупція також є однією з причин обмеження міжнародних інвестицій та перешкодою інтегрування у міжнародні структури. Ну і, звичайно, не можна оминати той факт, що це соціальне лихо є загрозою економічного занепаду держави.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [6], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7] введено в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні. Тому з початком повномасштабного вторгнення робота антикорупційних органів зазнала обмежень, що були зумовлені введенням воєнного стану.

По-перше, з огляду на заходи безпеки було призупинено процес обов'язкового декларування майна, дозволивши подати дані про свої статки вже після скасування воєнного стану. Зокрема, Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) обмежило доступ до публічної частини реєстру декларацій.

Більш того, відповідно до положень закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» було дозволено приймати подарунки посадовцям у будь-якому розмірі за умови, що їх буде використано на потреби армії чи гуманітарну допомогу постраждалим від війни. Також дозволили державним службовцям (крім державних службовців категорії «А») та посадовим особам місцевого самоврядування займатися іншою оплачуваною діяльністю, якщо вони перебувають у відпустці без збереження зарплати або у разі простою [8].

На нашу думку, попри те, що вищенаведені заходи були здійсненні з метою заходів безпеки, вони безумовно стали

підґрунтям для корупційних ризиків. Введені обмеження викликали обурення у більшості громадян, що також підтверджується створеною петицією на сайті президента, яку було підтримано самим президентом.

Відповідно до статистики наведеної на сайті НАЗК, за 2022 рік декларації подали понад 190 тисяч осіб та лише 13 народних депутатів. Тому ми вважаємо, що відновлення обов'язку подавати декларацію є необхідним заходом у боротьбі з корупцією навіть під час воєнного стану. Доброю є новина, що 6 вересня 2023 року на сайті Офісу президента з'явилася петиція з вимогою накласти вето президента на законопроект № 9534 щодо декларування статків чиновниками та повернути його до парламенту з вимогою відкрити реєстр майнових декларацій, українці лише за добу зібрали понад 25 тисяч підписів під петицією. Президент України Володимир Зеленський 12 вересня ветовав закон та направив пропозиції щодо його вдосконалення Верховній Раді України, яка 20 вересня схвалила виправлений закон.

Таким чином, через значне обурення суспільства та великий резонанс 12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України № 3384-IX [9], яким відновлено декларування та функції НАЗК. Так, щорічні декларації за 2021–2022 роки суб'єктам декларування необхідно подати до 31 січня 2024 року, а за 2023 рік – уже у звичний для всіх декларантів строк – до 31 березня 2024 року включно. В свою чергу, НАЗК відкриє публічний доступ до Єдиного державного реєстру декларацій 10 грудня 2023 року з урахуванням безпекових заходів. Саме тоді журналісти та активісти отримають доступ до даних посадовців та зможуть допомогти правоохоронним органам та НАЗК швидше виявити тих осіб, які незаконно збагатилися під час війни.

Попри вищенаведені обмеження НАЗК відновило роботу з проведення моніторингу способу життя та розпочало моніторинг щодо 78 декларантів. За цей час було складено адміністративні протоколи щодо 5 народних депутатів України через зазначення недостовірних відомостей у декларації на загальну суму понад 3,1 млн грн, заступника міністра, прокурора, 3 міських голів, 9 голів районних рад, 11 державних службовців. За словами очільника НАЗК було встановлено рекорд незаконного збагачення на суму 188 мільйонів гривень екскерівником Одеського регіонального центру комплектування та соціальної підтримки. Було затверджено 18 обґрунтованих висновків про виявлення ознак правопорушень, пов'язаних з корупцією. Окрім того, НАЗК досліджувало корупційні ризики та висвітлювало їх у таких роботах: «Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану», «Корупційні ризики під час обмеження обігу лікарських засобів в умовах воєнного стану» [10]. Проте для відновлення ефективної роботи НАЗК необхідно повернути обов'язковість декларування посадовців найближчим часом.

На початок повномасштабного вторгнення у роботу детективів Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) перебувало 886 кримінальних проваджень, ще понад 200 справ слухались у суді. НАБУ вжило необхідних заходів для збереження всіх відомостей не втрачене жодне кримінальне провадження, в тому числі через завершення термінів розслідування. Центральний офіс НАБУ передислокувався до Львова, де доволі швидко відновив роботу за своїм основним напрямом [11]. Незважаючи на складність роботи під час повномасштабного вторгнення НАБУ продовжувало ефективно працювати.

Станом на 30.06.2023 до суду передано 946 обвинувальних актів, серед них 147 за перше півріччя 2023 року. Окрім того, вже на початку 2023 року НАБУ затримало заступника Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури під час отримання хабара у розмірі 400 тисяч доларів США. Ці кошти він одержав за сприяння в укла-

денні договорів на закупівлю обладнання та техніки. Після обрання 6 березня нового Директора НАБУ, вже 22 березня 2023 року детективи НАБУ за процесуального керівництва прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), викрили злочинну організацію у ФДМУ. Загалом у першому півріччі 2023 року НАБУ і САП повідомили про підозру 11 вищим посадовим особам держави, викрили недобросовісні дії 26 керівників державних підприємств притягнули до відповідальності 7 суддів. Такий результат забезпечують менш ніж 300 детективів НАБУ та прокурорів САП, частина з яких приєдналася до лав ЗСУ та територіальної оборони [12].

Проте задля забезпечення більшої ефективності цього антикорупційного органу критично важливим є збільшення штату і посилення його інституційної спроможності. Відтак 21 листопада 2023 року Верховна Рада України підтримала у першому читанні Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України (далі – Проект № 10203-1) [13], який передбачає збільшення граничної чисельності штату з 700 до 1000 осіб, зокрема кількість осіб начальницького складу збільшиться з 500 до 750 осіб. Згідно з Пояснювальною запискою до Проекту № 10203-1 його метою визначено підвищення результативності виконання покладених на НАБУ завдань в частині попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності. Також передбачено поетапне проведення конкурсу на заміщення вакантних посад: у 2024 році – на 100 посад; у 2025 році – на 100 посад; 2026 року – на 100 посад [14].

Також зазначимо, що однією із важливих інституцій у посиленні боротьби з корупцією є САП, яка, попри те, що входить до єдиної системи прокуратури в Україні, має законодавчо закріплені особливості організації та діяльності, щодо яких перманентно триває дискурс у експертному середовищі. Водночас з огляду на взяті Українською державою міжнародні зобов'язання, а також задля вирішення проблем, констатованих у Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки щодо необхідності запровадження достатніх гарантій інституційної та операційної незалежності САП, було розроблено законопроект № 8402 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» (далі – Законопроект № 8402) [15], який було зареєстровано 31 січня 2023 року. Наприкінці лютого вже отримано негативний висновок профільного комітету Верховної Ради України [16]. Законопроект № 8402 має доволі великий обсяг та стосується як організаційних питань роботи прокуратури (зміни до Закону України «Про прокуратуру»), так і функціональних (зміни до Кримінального процесуального кодексу України). Однак саме організаційні пропозиції законопроекту викликали більш різкі зауваження та критику.

Ми вважаємо, що питання посилення незалежності та автономії САП на сьогодні потребують якомога більш швидкого, але якісного вирішення. Законопроект № 8402 дійсно має положення, які потребують уточнення та доопрацювання, з огляду на необхідність обмеження впливу політичних, бізнесових та інших груп на діяльність органів влади, у тому числі й обмеження впливу від інших правоохоронних органів та їхніх посадових осіб.

Знаковою подією також стало призначення нових керівників САП та НАБУ у липні 2022 року та березні 2023 року відповідно після прозорих та меритократичних процедур відбору із залученням незалежних експертів. З моменту свого призначення НАБУ та САП активізували свою співпрацю та розслідування справ про корупцію на найвищому рівні.

В свою чергу, розгляд проваджень кримінального судочинства у Вищому антикорупційному суді (далі – ВАКС) у 2022 році традиційно залишається найкількіснішим і становить майже 100% загального об'єму розглянутих справ і матеріалів. Упродовж зазначеного періоду ВАКС було розглянуто 49 кримінальних проваджень стосовно 101 особи, які обвинувачувалися у вчиненні кримінальних правопорушень, за результатами розгляду цих справ судом ухвалено 37 вироків, що становить 76 % всіх судових рішень, ухвалених за результатами розгляду кримінальних проваджень. З яких 49 осіб визнано винними у скоєнні кримінальних правопорушень та засуджено, що становить 48% усіх осіб, щодо яких ВАКС закінчено кримінальні провадження [17]. Протягом першого півріччя 2023 року, ВАКС розглянув ще 40 кримінальних проваджень, 33 з яких з постановленням вироку та стосовно 7 закрито провадження [18].

Також значний внесок у запобіганні, виявленні та припиненні корупційних проявів у державних органах і суспільстві загалом здійснює державна антикорупційна політика. Вона повинна визначатися Антикорупційною стратегією, тобто системою заходів, що складається з процедур, принципів та дій, спрямованих на придушення будь-яких проявів корупційних правопорушень.

Особливості формування антикорупційної політики окреслено у ст. 18 Закону України «Про запобігання корупції» [19]. Як вбачається із останньої, засади державної антикорупційної політики на відповідний період визначаються Верховною Радою України в Антикорупційній стратегії, яка затверджується законом. Реалізація антикорупційної стратегії здійснюється шляхом виконання плану дій, який розробляє НАЗК та затверджується Кабінетом Міністрів України. Надзвичайно важливим наслідком перезавантаження НАЗК стала розробка Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки. НАЗК провело численні консультації з громадянами, проект стратегії погоджено із 37 органами влади. Так, 16 вересня 2020 року її підтримав Уряд а 5 листопада 2020 року Парламент ухвалив законопроект № 4135 «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» у першому читанні [20]. Далі законопроект півтора року готувався депутатами до другого читання, однак такий довготривалий шлях його розгляду у Парламенті не забезпечив покращення його змісту, зокрема в частині запобігання корупції у діяльності органів поліції та прокуратури.

Так, під час другого читання депутати відхилили важливі поправки про необхідність змін до законів щодо впровадження конкурсних засад перед призначенням на посаду Генерального прокурора. Крім того, депутати значно послабили положення Стратегії, яке стосувалося органу, що виконує кваліфікаційно-дисциплінарні функції щодо прокурорів. Так само не пройшла прогресивна правка, спрямована на незалежність САП від Генерального прокурора у випадку відсутності керівника САП [21].

І нарешті після внесення ряду правок, 20 червня 2022 року, Верховна Рада України прийняла Закон України № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», який набрав чинності 10 липня 2022 року і яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки [22]. На початку березня 2023 року рішенням КМУ затверджено Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки для забезпечення реалізації Антикорупційної стратегії [23]. Документ містить понад 1,7 тис. заходів у п'ятнадцяти сферах суспільного життя, які мають на меті зменшити рівень корупції та забезпечити добросовісність в органах влади.

Без сумніву, ухвалення Антикорупційної стратегії є величезним позитивним кроком для українського суспільства та держави у боротьбі з корупцією, проте у процесі розгляду проекту Стратегії не пройшла низка важливих правок щодо прокуратури та поліції. Тож варто продовжувати працювати в цьому напрямку, зокрема

серед пріоритних напрямків державної політики має бути створення дієвого антикорупційного законодавства, впровадження механізмів його ефективного застосування, поінформованість громадськості про здійснення заходів по запобіганню і протидії корупції, створення умов для взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Вважаємо за потрібне зазначити, що одним з правових механізмів ефективної боротьби з корупцією, що останнім часом розвивається в світі і Україні є інститут цивільної конфіскації. Для національного права визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави є новою процедурою. Так, 28 листопада 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» [24], яким запроваджено актуальну правову процедуру. Сучасна українська модель визнання активів необґрунтованими має іноземне походження і подвійну природу. Вона увібрала в себе окремі елементи двох відомих сучасному правовому полю видів конфіскаційних заходів – конфіскація без обвинувального вироку суду (non conviction based forfeiture) та механізм необґрунтованих активів (unexplained wealth mechanism) [25].

Специфікою законодавчого регулювання цивільної конфіскації є те, що у процесуальній нормі закріплена презумпція необґрунтованості активів: суд визнає необґрунтованими активи, якщо на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті на законній підставі. Ця презумпція є спростовною, в процесі судового розгляду тягар доказування перекладається на відповідача, в якого виникає обов'язок довести законність набуття активу або спростувати зв'язок з цим активом чи його необґрунтованість, згідно з п. 5.5 Рішення ВАКС у справі № 991/366/22 від 13 липня 2022 року [25].

Справа № 991/366/22 від 13 липня 2022 року є першим випадком застосування в національній практиці правової процедури визнання активів необґрунтованими, коли держава стверджує, що необґрунтовані активи були набуті третіми особами.

У 2022 році на розгляд ВАКС надійшло 3 позовні заяви зазначеної категорії. Станом на кінець звітного періоду усі заяви розглянуто ВАКС із задоволенням або частковим задоволенням позовних вимог. За результатами їх розгляду в дохід Державного бюджету України стягнуто необґрунтовані активи – грошові кошти на загальну суму 9 590 314 гривень [17]. Станом на 8 вересня 2023 року на розгляд ВАКС надійшло 8 позовних заяв, з яких 6 було задоволено, відповідно з відповідачів стягнуто в дохід держави необґрунтовані доходи на загальну суму 13 367 862 грн та 35 481,45 доларів США [26].

В той же час, вважаємо за потрібне зазначити, що чинниками існування корупції в умовах сьогодення є: нестабільна економічна ситуація в країні; деморалізація суспільства; недостатня поінформованість та організованість громадян; відсутність усвідомлення невідворотності покарання за корупційні діяння; колізії та прогалини в законодавстві; недовіра народу до керівництва держави та ін.

Антикорупційний рейтинг погіршують зокрема факти «перехоплення» або передачі іншим правоохоронним органами справ, які за законом віднесені до підслідності НАБУ. І тут погоджуємося із А. Радіною, що така практика вже призводила і може призвести в подальшому до уникнення винними особами відповідальності. За сталою практикою ВСУ, порушення правил підслідності тягне за собою визнання усього масиву зібраних доказів недопустимими – а отже справи «розвалюються». На жаль, щоразу, коли інші органи без участі НАБУ обшуковують або

затримують за підозрою в корупції високопосадовців, то йдеться не про злагоджену роботу різних органів задля спільної мети, а про створення можливості для фігуранта уникнути покарання [27].

Слід відмітити, що проблемним залишається і проведено експертиз у кримінальних провадженнях щодо корупції. І це не дрібниці, адже розрахунок збитків за допомогою економічних експертиз є одним із головних елементів для доведення корупційних злочинів. Не менш важливими є експертизи звукозаписів тощо. Практика взаємодії НАБУ із Київським науково-дослідним інститутом судових експертиз Мінюсту та Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС містить непоодинокі випадки затягування надання висновків, втручання керівництва КНДІСЕ у роботу експертів, надання протилежних висновків щодо одних і тих самих запитів на базі одного і того самого обсягу інформації тощо. Крім того, обмежена кількість експертів та великий попит від сторін кримінального також не сприяє оперативності слідства.

Ситуацію погіршує і затримка з імплементацією судової реформи. Проте з огляду на те, що судова реформа як один з головних стрижнів демократичного розвитку Української держави є ключовою і пріоритетною для держави, 30 червня 2023 року Президентом України було видано указ № 359/2023 [28], яким введено в дію рішення РНБО від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» [29]. Таке рішення глави держави та РНБО зумовлене необхідністю упровадження системи невідкладних кроків з відновлення рівня довіри до судової гілки влади та посилення заходів із неухильного проведення судової реформи як одного з основоположних елементів забезпечення верховенства права.

Крім цього, самі громадяни мають проявляти ініціативу і доєднуватися до формування державної політики у сфері протидії корупції. Як правило, там, де зусилля влади щодо боротьби з корупцією не дають очікуваного результату, зазвичай відсутня участь у ній громадянського суспільства. Тому спочатку слід подолати пасивність населення та сприйняття в суспільстві корупції як реального факту.

Погоджуємося із пропозиціями В. А. Абдуллаєва і вважаємо, що зміцнити роль громадянського суспільства у процесі запобігання та протидії корупції можливо через використання різних форм комунікації між органами державної влади і громадськими організаціями, зокрема: через взаємний антикорупційний моніторинг; через впровадження програм дослідницького, аналітичноаналізуючого, роз'яснювального характеру; забезпечення для населення з боку органів державної влади відкритості та доступності інформації про стан та обсяги корупції; через здійснення відповідних антикорупційних заходів [30].

Отже, успішна протидія корупції можлива за умови наявності чіткого антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади; координованості, поінформованості громадськості про здійснення заходів із запобігання та протидії корупції, взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів громадянським суспільством. Однак, ефективність реалізації заходів щодо запобігання корупційній злочинності можлива завдяки довгостроковим соціально-економічним, політичним та правовим перетворенням. А для цього, на нашу думку, має бути наявна політична воля щодо антикорупційних заходів, існування та вдосконалення чіткого і взаємопов'язаного антикорупційного законодавства і готовність до реформ.

Представники вищого політичного керівництва країни часто роблять важливі заяви щодо боротьби з корупцією,

але на практиці його слова не завжди сходяться з діями. Зрозуміло, що в умовах війни змінилися пріоритети та першість виконання завдань у владі, проте завдання боротьби з корупцією нікуди не зникло. І прикро, що в Україні досі наявні проблем із корупційними потоками, продажем гуманітарної допомоги, хабарництвом в оборонній сфері. Однак наявність воєнного стану не є причиною для порушень анти-

корупційного законодавства. Навпаки, у таких умовах особливо важливо забезпечити ефективний контроль та нагляд за дотриманням закону, щоб запобігти корупції та зловживанням владою, притягнути осіб, винних у вчиненні корупційних злочинів, до кримінальної відповідальності відповідно до чинного законодавства, а також гарантувати право на справедливий суд навіть в умовах збройного конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення: веб-сайт. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spriyniattia-dosvid-stavlennia/> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Сприйняття загрози корупції громадянами: оцінка влади та вимоги до змін під час війни : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/spriyniattia-zagrozi-koruptsii-gromadyanami-otsinka-vladi-ta-vimogi-do-zmin-pid-chas-viyni> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Індекс сприйняття корупції 2022 : веб-сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 19.11.2023).
4. Розвиток культурного потенціалу державних службовців в Україні [Текст] : наукові праці / Українська академія держ. управління при Президентові України ; заг. ред. В. А. Ребало. – Житомир : Полісся, 2002. – 244 с.
5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / М. І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
6. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.11.2023).
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
8. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20.09.2023 № 3384-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-IX#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
10. На світлому боці: як НАЗК працювало під час війни? : веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/bez-kategoriyi/na-svitlomu-botsi-yak-nazk-pratsyovalo-pid-chas-viyni/> (дата звернення: 19.11.2023).
11. Звіт: перше півріччя 2022 року : веб-сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/report-report-first-half-2022/> (дата звернення: 18.11.2023).
12. Звіт: перше півріччя 2023 року : веб-сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/report-first-half-2023/> (дата звернення: 18.11.2023).
13. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України від 14.11.2023 № 10203-1 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43196> (дата звернення: 20.11.2023).
14. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України від 14.11.2023 № 10203-1 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43196> (дата звернення: 18.11.2023).
15. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 31 січня 2023 року реєстр. №8402 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41263> (дата звернення: 19.11.2023).
16. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 31.01.2023 реєстр. № 8402 URL: pubFile/1683233 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1683233> (дата звернення: 18.11.2023).
17. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2022 році (як судом першої інстанції) / Відділ судової статистики, аналітичної роботи та узагальнення судової практики від 01.02.2023 URL: <https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/02/Analiz-zdiysnennia-sudochynstva-VAKS-u-2022-rotsi.pdf> (дата звернення: 21.11.2023).
18. Звіт про розгляд справ і матеріалів кримінального провадження на перше півріччя 2023 року, затверджено Наказом Вищого антикорупційного суду від 08.06.2021 № 23-а URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reports/1-K_10-07-2023.pdf (дата звернення: 19.11.2023).
19. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
20. Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки: проект Закону України від 21.09.2020 р. № 4 135. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007 (дата звернення: 20.11.2023).
21. Малишев Б. Закон про нову Антикорупційну стратегію: зміни у діяльності прокуратури і органів правопорядку. URL: <https://bit.ly/3V4HSVs> (дата звернення: 20.11.2023).
22. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 19.11.2023).
23. Постанова КМУ від 4 березня 2023 р. № 220 «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
24. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 28.11.2019 № 263-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text> (дата звернення: 18.11.2023).
25. Рішення Вищого антикорупційного суду у справі № 991/366/22 від 13 липня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252483> (дата звернення: 20.11.2023).
26. Офіційний сайт Вищого антикорупційного суду URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1474389/> (дата звернення: 20.11.2023).
27. Радіна А. Історія боротьби з корупцією: чи приходить весна (спойлер – приходить). URL: <https://bit.ly/3UHw8x> (дата звернення: 18.11.2023).
28. Указ Президента України № 359/2023 від 30.06.2023 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3592023-47185> (дата звернення: 21.11.2023).
29. Рішення РНБО «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» від 23.06.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-23#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
30. Абдуллаєв В.А. Роль громадянського суспільства у запобіганні і протидії корупції. Публічне управління та митне адміністрування. 2021. № 3. С. 5–13.